Стеван Јешевић

ГОСПОДИН ВУК БРАНКОВИЋ

Отворена књига

Београд, 2020.

Стеван Јешевић

ГОСПОДИН ВУК БРАНКОВИЋ

Студен, оштра и зебна, коју је могао, чинило му се, трепавицама осетити, надвладала је несносне болове, који су попут ужареног угљевља жарили по целом телу, а највише пулсирали по ногама и раскрвављеним табанима. Лежао је полуослоњен на влажни, грубо клесани камени зид просторије, коју није могао сагледати нити јој намену одредити, од мрклог и тешког мрака, чији је и сам постао део. Ниоткуда ни зраке светлости, ни трага свица. Могао је напипати, огрубелим прстима, само храпави камени зид на који је био делом ослоњен и влажну сламу под собом, која је несносно заударала на коњску мокраћу.

Низ табане му се крв, са нескорелим калом измешана, сливала у новостворене барице, уједначено са воденим капима, које су се звонко оглашавале негде при дну просторије у којој је био заточен. Испод поцепаних ланених чакшира пробадали су га груби дамари дуж бутина и листова, лишавајући га могућности да бар једно колено савије. Дисао је плитко и споро, промрзлим длановима трљао отупеле, скоро бескрвне, зглобове руку око којих се до недавно усецало преплетено уже којим је био везан. Није био у стању да подигне макар једну руку до рамена и бар додирне крвави усек на врату што га учини исто оно уже које га је засецало пуна двадесет и четири дана, колико су га пониженог водили.

Студен у просторији се уједначила са болом у грудима који му не даде да дубље удахне и одвраћао га је од напора да кашљем себи мало олакша дисање.

Одора на леђима, исечена ударцима волујског бича, једва је делимично прекривала дуге и танке, а дубоке бразде скореле крви, око које се ширила све модрија и упаљенија кожа. Свежина и влажност каменог зида на који је био делимично ослоњен, сада су му биле једино задовољство.

Окружен потпуном тамом, очи је са силним напором држао отворене, кажњавајући и њих када му већ цело тело пати и када бол осећа свуда, па и испод улепљене косе и не тако дуге браде. Но сва ова патња коју подноси не може надвладати први бол и понижење које му је први шамар донео када су га везивали и повели са његове баштине.

Помирен са судбином, свесно је прихватајући, гледао је у чауша који му је прилазио у пратњи још двојице аскера и када му се овај толико примакао да је могао мучно осетити вањ зноја и усталајог лоја, примио је ненадано јак шамар, од кога се занео и затетурао и одмах за њим и грубо везивање руку и намицање омче око врата. Као сапети и укроћени пастув поведен је ходом ка изласку из свог двора и наредна двадесет и четири дана водан земљом до ове мрачне тамнице.

Сваке вечери у току овог мучног спровођења, по стеченој навици би ноктом урезивао црту на унутрашњој страни чизме да означи дан заробљеништва. Крајњи збир дана у сужањству му није био ни од каквог значаја, ни интереса, али је имао навику бројања свега и свачега што може употпунити трајање времена. Бројао би, понекада, пређене кораке између устаљених места посета, камене степенице по тврђавама, птице у јату кад с јесени напуштају Дреницу, уздигнуте барјаке на саборима и бојевима, звезде у ведрим ноћима. Умири-

вало га је низање бројева у реду и складу које човек не ноже изменити, једино га може грубо прекинути.

Вечерњом молитвом, ишу јацијом, престајало је мучно ходање, прекидано грубом виком и ударцима бича, тек онако да се пратиоци забаве. Пуштали би га да отпије неколико гутљаја устајале, млаке и прљаве воде из мешине и да се гладан склупча по земљи, мирујући до наредног клањања у зору. Научио је од раније да се молитва Исмаилћана у зору зове фаџр сабах и њеним свршетком би пратиоци снажно цимнули омчу око његовог врата и ход по мукама би му се настављао. Да би га још више понизили, дужина ужета је прилагођена одстојању краја коњског репа у замаху и његовог лица, тако да би га сваким замахом, коњ репом ошинуо по образу везаног, остављајући свој танки и оштри траг. Теран је био као подгузна мушица.

Знао је да га воде Бајазиту, свемоћном владару овог неверничког народа, али није знао где, а самим тим ни колико ће дана провести у мукама. Мучитељи га воде тамо где им је казано, што не значи да је и султан тамо. Арапски језик, којим су Турци говорили је помало знао, ни изблиза као што је млетачки или угарски разумео, поготово не као грчки којим се служио као и својим, али се надао да ће из разговора који буду ови чауши водили сазнати име града или тврђаве у коју су се запутили. За инат, ови нису били за разговор. Оно што изговоре Алаху, клањајући пет пута на дан, било је све што би изустили од изласка до заласка сунца. Јахали су и јели ћутећи, оглашавајући се једино гласним и гневним негодовањем на кишу, која би се изненада просула и погасила мршаву ватру, на коначишту.

Шесте зоре, увређен јаким цимањем омче у већ засекли врат и пратећим ударцем ногом у слабину, веза-

ни је разјарен устао и свом снагом свезаним песницама ударио мучитеља право под браду, у душник, од чега се Турчин просуо по земљи, борећи се свом снагом за ваздух. Као по команди, преостала двојица се стуштише на заробљеника, урлајући и витлајући бичевима и батином. Придружио им се и онај ударени, кад је себе повратио и стаде крвнички чупати косу и браду везаноме, спомињући срце и душу каурску. Од тада, од тог шестог јутра, сваки наредни дан започињао би ударцима волујског бича по леђима сужња.

Двадесет другог дана, начуо је да мучитељи спомињу Једрене као коначни циљ овог страдалништва и да им до тамо треба још два дана лаганог хода. Одједном га је преплавило олакшање јер сазнаде одговор бар на једно питање које је на себи носио као претешки терет. Остали одговори га чекају на крају овог пута и свакако не слуте на добро. Запитао се и какву ли му је смрт Бајазит намењио. Да је хтео и знао да понизно моли, пожелео би брзу смрт са главом на пању, достојну његовог ранга. Неће му то султан приуштити, превише је горд и суров и пре ће му одабрати дуги, чворновати и нелојанисани колац да га на њему умори. Сигурно је Бајазит наумио да га тако пониженог и натакнутог на колац покаже свим хришћанима за наук како пролазе они који се дрзну да не поштују моћ падишаха. Свакако ће га пре тога батинама терати да моли за опрост и љуби скуте султана. Када је провирујући иза коњских сапи угледао танке и високе минарете једренских џамија, прва помисао му је била: *Скуте му нећу љубити!*

Ступајући на једренску калдрму, један од чауша, без повода и без памети, из све снаге удари дебелом батином по леђима везаног, од чега он паде у незнан. У тами простора у који су га бацили као џак пиринча,

дошао је свести прешавши из једне таме у другу, из невидеће у видећу. Разуму га врати продоран бол, сигурно пребијених ребара, иза срца. Привикавши се на студен и бол, помисли да би ово могао бити подрум двора некаквог велможе у коме се лед одржавао целе године за потребе великашких гозби, а сада, када су Турци освојили Једрене, тамница је.

Глад ни жеђ није осећао, мада већ три дана, ако је веровати зарезима на унутрашњој страни чизме, ништа у уста ставио није. И понос га је напустио када се болно помокрио пода се. Немоћ надвлада понос, али се не може са пркосом мерити. Пркос га једино може одржати до самртног трена, којем се сваким удахом све више приближавао.

Храпави звук металних врата раздера тишину тамнице и пламтећа светлост бакље заслепи болно заточеника, навиклог на потпуну таму. Требало је времена и снаге да се утамничени привикне на толику светлост, да на пречац сагледа унутрашњост простора и да уочи да иза сипљивог и погуреног стражара, који је бакљу држао у испруженој руци, у тамницу улази неко важан и силан. То је закључио стога што је улазећи на глави носио снежнобели турбан, са крупним драгим каменом боје пурпура, уоквиреним ниском бисера. Утамничени је само турбан могао видети, али не и лице под њим, било је сенком заштићено. По богатој одежди и раскорачном ставу, кратком бичу у десној руци, којим је нервозно тапкао по одори која се до земље протезала, заточени је схватио да је пред њим лично моћни султан, Бајазит Јирдли, Муратов син.

Сужањ се није ни помакао нити је то могао учинити а да гласно не јаукне, решен да га кукњавом неће поздравити. Загледао се у оно што је најлакше могао

гледати у том полулежећем положају, а то су зашиљени врхови кратких чизама, на исто тако кратким ногама, који су извиривали испод дуге одоре, нејасне боје.

Ћутке су се гледали и одмеравали, султан гледајући осионо и насладно са висине у немоћног и униженог сужња. Немо су свој разговор водили, свако по свом и за себе, не разумејући један другога. Над бакљом се извијао светлосиви прамен дима, при врху се увртао спирално и расипао свуд по просторији, стремећи ка таваници. Трајала је без времена ова тишина у засеченој тами ледаре, све док Бајазит с гађењем и горчином није сочно пљунуо пред себе, на место где је подбочен лежао утамничени.

– Пу! Зар ова хрпа камиљег измета треба да буде господин Вук? Безбели да треба! Пих, фукара!

Бајазит се окренуо у месту, лако и брзо, тако да му се плашт уздигао педаљ од земље и одмах напустио тамницу. На самом прагу се наново муњевито окренуо, погледом ошинуо сужња и још једном гадљиво пљунуо у његовом правцу, односећи са собом светлост. Тамничка врата се треском затворише, реза зацвиле и мрак се, натопљен мирисом сагорелог катрана, распојаса свуда по тамници. Не могавши да обрише слузаву султанову пљувачку са браде, која се растезала до врата, између два плитка удисаја, Вук једино успе да шапатом пркосно изрекне:

– За тебе је, мој хане, ова балега и даље господин Вук. Господин Вук Бранковић!

* * * * *

... Поживех, Богу јединоме хвала, довољно и успех да пред своју кончину видим пред собом и тог силног

Јирдли Бајазита. Гори и црњи сусрет по мене ни сам ђаво није у стању да приреди. Грђе понижење од овог ни у најгорим ноћним морама не бих могао замислити. Ја, промрзао, крвав, немоћан и исцепан лежим на својим и коњским излучевинама, а он силан, надмен и моћан, раскречен стоји у бљештавим хаљинама нада мном и гадљиво пљује по мени...

... ако сам добро бројао по унетим тестијама воде, ово је четрнаести дан мог тамновања... по тами се и назива тамница... четрнаести дан, а ја и даље трајем... нисам веровао да могу... Можда ме Господ држи са неким разлогом?... Нешто ми је намењио?... Нада?... Чему се то ја могу надати?...

* * * * *

Султан својим одласком однесе светлост са собом и остави оштри мирис сагорелог катрана, који се расуто слегао по просторији и изнемоглом заточенику, дражећи му грло и груди и вабећи га на болни кашаљ, као да га врхом пера изазива нечастиви.

Да би се одупрео понижењу и немоћи у којој се нашао, Вук се пребаци у сигурне просторе сећања када му је, некада давно, овај мирис нагорелог катрана натапао пријатне догађаје.

Дете је био, негде у десетој или једанаестој години, када су меропси у Охриду ноге коза и оваца мазали катраном ради заштите од болести, а и цео очев двор је по целу зиму на катран мирисао, јер се бакље, у катран умочене, нису ни дању гасиле. Лепљиви, суви, мрки и тешки мирис катрана му је из ове тамнице призивао дане најранијег детињства до којих сећања сежу, на прве осећаје и доживљаје, невине и чисте јер је био

син царевог севастократора и унук једног жупана и војводе. Таквом детету не приличе ни запрљане ручице, а камоли нечиста сећања.

У Охриду, као управник читаве области, града и тврђаве, столовао је Вуков отац, Бранко, захтеван и строг господар, поштован и цењен велможа, који је био један од ретких који су стајали одмах уз цара Стефана Душана. Носио је највећу управну титулу царства, севастократор, коју је више заслужио својом разборитошћу и познавањем темеља на којима мора почивати јако и моћно царство него војним вештинама.

По угледу на византијску управу над државом, високу титулу севастократора могао је понети само онај који је био у крвном сродству са владарем. Стефан Душан, краљ и цар, дубоко ценећи показане врлине и доказану част племића Бранка Младеновића доделио му је ову титулу и тиме га уврстио у најужи круг људи којима је веровао и у које се могао, без зазора, поуздати.

Остала је прича, настала на сабору све српске и грчке властеле, велике и мале, у Скопљу, пред крунисање краља Стефана Душана за цара. Сва сабрана властела, црквени великодостојници, војводе и пронијари, радосно су дизали пехаре најстаријег вина у здравље првог цара у Срба. Опијеност снагом, моћи и вином оправдали су славље које се из двора у Скопљу прелило по каменом тргу и натапало све српске и грчке области над којима је лебдео Немањин двоглави бели орао.

Севастократор Бранко је у овим свечарским, веселим и опојним тренуцима царевог крунисања био један од ретких који се није гурао да мимо реда одржи здравицу и подигне пехар у част цара Стефана Душана. Како је по дворском церемонијалу и праву господства

Бранко седео на челу дуге и свим Божијим даровима послужене софре, само га је деспот Оливер, господар западне Македоније и ктитор манастира Лесново делио од цара. Стефану Душану је Бранкова озбиљност засметала и позвао га је да, за кратко, замени место са Оливером. Цар га је упитао за разлог бриге коју је могао прочитати са Бранковог лица, будући да је поштовао умност и праведност свог севастократора. Бранко га је невесело погледао и како никада није оћутао Стефану Душану ниједну своју промисао, подесивши глас да га, осим цара, може једино чути деспот Оливер, одговори:

– Краљу мој, – са намером га тако ослови – држава, као и свака кућа, црква или двор, на темељима својим стоји, али их човек не може видети ни опипати, али они постоје. Што је темељ јачи, то је и зграда на таквим темељима стабилнија и трајнија. Држава, да би била јака, мора стајати на темељима у којима су уграђена четири угаона камена. Ти угаони камени су вера, народ, властела и слога. Само ако су ови камени чврсти попут гранита и држава је отпорна на све недаће и искушења дугог времена, без обзира ко седео на престолу.

– То и сам знам, Бранко – грубо га прекиде Стефан Душан. – Кажи ми оно што не знам. Каква те је брига окупирала па се ни вина не хваташ? Реци слободно, није ти првина. Реци! Ти не умеш криво говорити.

– Истину пред тобом једино и могу говорити. До недавно и наша је држава почивала на чврстим угаоним каменима темеља што их је још Стефан Немања поставио. Венац владара ти је Бог дао и престо си наследио од својих светих предака и њихова крв је у теби, али сам неспокојан што сад чиниш са тим темељима.

Кућу си проширио, дозидао и подзидао, а на темеље ниси мислио. Данас у држави, осим нас Срба, живи и тебе признаје за владара и грчки народ, а њихов камен није у нашим темељима. Не да се углавити, а да се наш камен не оштети. Друго и најважније, онај камен што сам га вером назвао, ти си померио, оголео и угрозио сам темељ државе, а тиме и стабилност целе земље. Ниси смео да вздигнеш нашу цркву у ранг патријаршије без сагласности Васељенског патријарха. Знам да си најбоље мислио и делао у уверењу да добро чиниш и нашој цркви и народу, али си се о Бога огрешио и призвао анатему, а са тим се не почиње царство – рече му Бранко.

– И сам знаш, сведок си био, колико сам пута покушао да објасним оним цариградским усијаним и умишљеним главама у Вазнесењској патријаршији да смо временом толико ојачали као држава и просторно и са великим народом у њој, да је дошло доба да се царство прогласи. Колико си само ти пута одлазио у Цариград да их убедиш да мене за цара округне или да архиепископија наша прерасте у патријаршију? Сам реци! – узрујан, Стефан Душан се унесе у лице Бранку.

– Знам, Стефане, и због тога ти ово и говорим. Решење је било на помолу. Тражило се од нас да старе грчке манастире и цркве не припајамо и не присвајамо себи, него да управа над њима остане под Цариградом, а нове које се буду подизале на нашој земљи, буду под управом наше цркве. То си могао да прихватиш. Овако су нас прогнали из кола православних цркава и још бацили анатему и на тебе и на сав наш народ – жучно му Бранко изрече.

– Доста су они мене спутавали. Морао сам једном пресећи. Они морају слушати византијског цара

јер живе под његовим кровом. А колико су трајала двовлашћа или крваве борбе за престо василевса? За њих је само Византија царска и није им од значаја што смо данас ми моћнији и снажнији. Ови данас што седе у Вазнесењској патријаршији нас никада не би признали за царевину, нити би мени послали царску круну. Ја то знам, али за десет-двадесет или још неку годину више, они нови што буду рукоположени, уклониће ово изопштење и ову срамну анатему којом нас, на правди Бога, ови данашњи проказаше. Зато сам уздигао нашу цркву у ранг патријаршије и наш ме је патријарх крунисао. Пресекао сам, Бранко, и то је учињено – одлучно одговори цар.

– Пресекао? Као Александар Гордијев чвор? Ти си пресекао, али изопштење и анатема су остали – накратко застаде Бранко да отпије вина из пехара. – Крунисан си за цара Срба и Грка и тиме си оголео и други угаони камен темеља.

– Опет ти! Зашто? Оба народа су православна, једна нам је вера. Живимо једни уз друге вековима. Исти су нам обичаји. Где ти бригу видиш? – запита Стефан Душан.

– То су, Душане, два народа са два имена и две прошлости. Ти им не дираш у језик, у обичаје, али им дираш у управу и властелу. Њихова властела ти неће заборавити што њихове поседе делиш својим пронијарима, па били они и Грци. Ниси смео да их стављаш у круну и име царства. Ми смо са Грцима слични, ко јаје јајету, али смо и даље два јајета, а не једно са два жуманца – настави Бранко да казује своју бригу.

– Видим на шта циљаш. Камен властеле ми не мораш појашњавати. Све ће то, мој Бранко, временом да легне на своје место. Брига ти је оправдана и тиме по-